

Högsby gamla kyrka genom seklerna

En spetsbågekyrka, som för 150 år sedan berövades sin stilkaraktär

I hävderna har ej kunnat uppletas när Högsby kyrka byggdes, men på goda grunder antages att det var någon gång på 1200-talet.

Den första omnämnda reparationen utfördes i den äldsta kyrkan år 1639, då det gamla orgelverket, vilket tillhört Högsby kyrka redan från äldsta tider och omnämnda år redan var gammalt och förfallet, blev reparerat och uppansat av borgmästaren i Skänninge, Per Jonsson, för en summa av 130 daler kopparmynt. Orgelverket stod då framme i koret, men blev 1637 flyttat till kyrkans bakre del.

Vid flyttningen blevo även nya stämmor inmonterade.

I orten gå en hel del gamla sägner om kyrkan. Så berättas, att då danskarna 1612 härjade i smålands bygderna, använde de kyrkan som stall.

Härpå har ej historisk bekräftelse kunnat vinnas, men fastslaget är att danskarna vid nämnda tillfälle tillägnade sig kyrkans silver och andra värdeföremål samt förstörde kyrkoböckerna m. m.

År 1634, den 20-22 september, besöktes Högsby av fornforskaren Jonas

Haquini Rhezelius. Denne gjorde i sin resehandbok ett par teckningar av kyrkan, förmodligen de äldsta som finnas. Originalen finnes i kungl. biblioteket men reproducerades först år 1920.

År 1686 lät Högsby församling rappa och kalkslå kyrkan, som utvändigt såg illa medfaren ut. Samtidigt revs det gamla s.k. munkehuset, som stod vid västra gaveln. Arbetet kostade 700 daler kopparmynt. Vid samma tillfälle upptogs även *"tvenne vackra fönster på norra sidan, till vilka högaktade herr assessorn i Svea hovrätt, Sylvester Phrygius, förärade glas och bly samt arbetslönen"*.

År 1750, den 20 augusti, avtecknades kyrkan av dåvarande lektorn, sedermera kontraktsprosten och kyrkoherden i Madesjö, Peter Frigilius, som efterlämnat stora samlingar till Kalmar stifts historia. Några andra förändringar eller reparationer hade icke företagits å kyrkan till år 1774, med undantag av att kyrkans väggar blivit prydda med epitafier och oljetavlor av bemärkta män, särskilt präster.

Om Johan Åhman, prost i Högsby 1766 -1782, säges i Löfgrens Clerus: *"Utom den verksamhet, drift, nit och ordning, varmed han vårdade sina församlingar, har han även har lämnat efter sig hedrande åminnelser i de ansevärdiga, förbättringar, som både ut- och invändigt skett på moderkyrkan, vilken i hans tid, med bibehållande av den yttre uråldriga formen, undergick en total omändring, i det att en mängd stenpelare och valv, som förut uppfyllt hela kyrkan, alldeles bortröjdes, ett ansevärdigt brädvalv uppsträcktes i stället, nytt torn uppfördes vid västra gaveln, altartavla och andra kyrkoprydnader anskaffades. Hans konterfej väl målat är upphängt i kyrkan"*. Här är ju en kort men likväl utförlig beskrivning på de förändringar kyrkan undergick år 1774.

Samma smickrande omdöme ha emellertid icke lärde och sakkunnige kunnat ge prosten Åhman för hans kyrkobyggnad.

Såväl av ovanstående som av de uttalanden, professor Wernstedt i Göteborg gjorde då han besökte Högsby 1925 för uppgörande av ritningar till de omändringar, som då företogs i Högsby kyrka, finner man, att kyrkan ursprungligen varit spetsbågevalvkyrka med huggna pelarrader. Professorn yttrade vid förbemälda besök ungefär följande:

Jag förvånar mig att Högsbyborna så tanklöst avhänt sig så oersättliga och stora värden som valvbågarna och de dyrbara huggna stenpelarna och intet aktat dem mer, än att som vanligt stengods kasta in dem i den nya tornbyggnaden. Men, tillade han, *"det beror väl på den där"* — han pekade med handen på prosten Åhmans oljetavla, som hängde på kyrkans långvägg. Att denna högtidliga och vackra kyrkobyggnadsstils bevarande skulle haft stort värde är ju obestridligt, då säkerligen ingen spetsbågekyrka nu finnes i det gamla Kalmarstiftet och troligen icke heller i hela Kalmar län.

Det fanns en period under den kristna reformationstiden i vårt land då ingenting av konstverk eller annat skönt i kyrkorna från den katolska tiden tåldes utan raserades och förstördes och värdefulla målningar översmetades. Men icke skulle man kunna tro, att så sent som år 1774 det gamla bedrövliga utrotningsbegäret mot döda ting från den katolska tiden ännu levde kvar. Genom denna raseringslusta gingo stora såväl realvärden som konstvärden förlorade för vårt land.

Under prosten Johan Peter von Sydows tid i Högsby 1782-1827 fick kyrkan nytt orgelverk och nya ringklockor.

På 1860-talet hade tornet med de tunga klockorna kommit i ett miserabelt skick och prosten Löfgren började frukta att det kunde störta samman. Han vidtog därför den försiktighetsåtgärden, att hålla gudstjänsterna i skolhuset, och läsbarerna konfirmerades i annexförsamlingen Långemåla. Efter noggranna undersökningar av fackmän, ansågs emellertid att ringningen i tornet kunde fortgå utan risk för att någon olycka skulle inträffa.

Innan vi övergå till den nästa ombyggnad, som kyrkan genomgick, skola vi kasta en hastig blick på kyrkans interiör. Kyrkans inre var rätt mörk, ty endast sparsamt föll ljuset från de små, högt sittande fönstren. Allt målat var hållet i en blå, mörk färgton.

Mot stora gången voro bänkarna försedda med dörrar.

År 1885 ombyggdes kyrkan till det nuvarande utseendet. Emellertid vill det synas som om vid 1885 års ombyggnad vissa misstag blivit begångna, vilka senare uppdagats, och 1925, eller 40 år senare, ansågos en del invändiga ändringar nödiga. De tre höga fönstren, som 1885 upptogs på korgaveln, ett i mitten och försett med kulört glas samt ett på vardera sidan därom, igenmurades.

Likaledes igenmurades utgången på långskeppets norra sida. Den stora Kristusbild, som stod i gavelfönstren i koret, nedtogs och flyttades i en murad nisch, där norra ingången varit. I Kristusbildens ställe uppsattes det vackra och åldriga altarskåpet, och där ovanför upphängdes en gammal snidad Kristusbild på det kors, som förut hängt på ena långsidan. Allt kulört glas i kyrkans övriga fönster borttogs. Men ännu var man icke tillfreds med kyrkans skönhet och ännu fanns ett och annat man ville ändra för att göra kyrkan mera stilren.

Professor Wernstedt i Göteborg, som 1925 uppgjorde ritningar och förslag till då företagna ändringar, har även uppgjort ritningar till de ändringar kyrkans inre nu undergått och undergår, innefattande bl.a. en ny altarring samt en omfattningsbåge i koret kring altarskåpet och Kristusbild, där ovan. Mest omfattande är dock förändringen av kyrkans hela bänkinredning. Bänkarna, som 1855 gjordes öppna med kraftigt tillbakalutande ryggstöd, bli fortfarande öppna, men med gavlar och mera upprätta ryggstöd. Den bruna ekfärgen har ersatts av annan lämpligare färgton. Härtill kommer nytt golv under bänkraderna.

Nya för kyrkan äro de tvenne skärmarna framför korbänkerna med 4 kandelabrar på varje skärm samt en dörr till koret på ena skärmen och en dörr till sakristian på den andra. Nya nummertavlor äro även uppsatta.

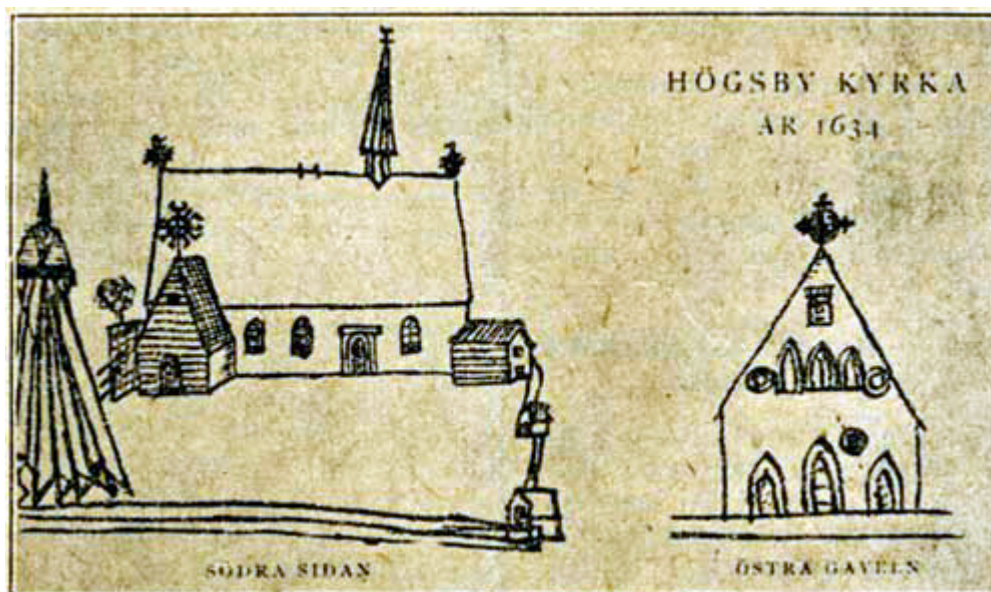
Vad templets exteriör beträffar, har den icke undergått några förändringar sedan den stora ombyggnaden 1855.

Sedan 1855 har kyrkans tornspira, som då bekläddes med kopparplåt måst åtskilligt repareras.

År 1885 belades kyrktaket med papp, men då denna efter åtskilliga mindre reparationer legat sin tid, pålades nytt plåttak.

Teckningen visar Högsby kyrka, sådan denna var efter ombyggnaden 1774. Teckningen är gjord 1821 av prosten Löfgren, då 24-årig teol. studerande.

Högsby kyrka 1634. Teckning av fornforskaren Jonas Haquini Rhezelius, som under en resa på Öland och i Småland besökte Högsby 20-22 sept. 1634. Ur en handskrift i Kungl. Biblioteket, Stockholm.